ಜಿ. ಸರ್ವಮಂಗಳ

ಹುಂಚದ ಕಮಠೇಶ್ವರ : ಒಂದು ಅಪರೂಪ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯ.

ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೊಸ ನಗರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹುಂಚ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ. ಶಿವಮೊಗ್ಗ ನಗರದಿಂದ ಸು. ೬೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲೂ ಹೊಸನಗರದ ನೈಋತ್ಯಕ್ಕೆ ೨೧ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ.[1] ಇಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಮಾವತಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಭಾರತದ ನಾನಾಕಡೆಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರು ಬಂದು ದರ್ಶನ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವರು. ಇಂದಿಗೂ ಹುಂಚವು ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನತೀರ್ಥ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮ನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವಾಗಿದ್ದು, ಅವು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಗತವೈಭವದ ಕುರುಹಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಸು. ೮ ರಿಂದ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಂಚವು ಸಾಂತಳಿಗೆ ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಾಂತರರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಸಾಂತರರು ಕಲ್ಯಾಣಿಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮಂತ ರಾಜರಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊಂಬುರ್ಚ್ಚ, ಪೊಂಬುರ್ಚ್ಚ, ಪೊಂಬುರ್ಚ್ಚಪುರ, ಪಟ್ಟಿ ಪೊಂಬುರ್ಚ್ಚಪುರವೆಂಬ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು 'ಹುಂಚ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಕತೆಗಳಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಜಿನದತ್ತರಾಯನು, ರಾಜ್ಯಕಟ್ಟಿದನೆಂದು ಹೇಳುವರಾದರೂ, ಇವನೊಬ್ಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೂ ದೃಢವಾಗಿಲ್ಲ. ಸಾಂತರರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಇದು ಉದಿಸುವ ಮೊದಲು, ಬನವಾಸಿ – ೧೨೦೦ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ಸಾಂತಳಿಗೆ ೧೦೦೦ವು ಅಳ್ವಖೇಡ ೬೦೦೦ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಆಳುಪರು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಿ.ಶ.ನೇ ಶತಮಾದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆಳುಪರ ಒಂದು ರಾಜಧಾನಿಯು ಪೊಂಬುರ್ಚ್ಚಪುರವಾಗಿದ್ದಿತು.[2]

ಇಲ್ಲಿರುವ ಅವಶೇಷಗಳು ಜೈನ ಮತ್ತು ಶೈವ ಮತಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸೇರಿದವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಇಲ್ಲಿಯ ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಅದರ ಅಪರೂಪದ ವಾಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸದಿಂದ ನಮ್ಮ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ವರ್ಣನೆ :– ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಈಗಿರುವ ಜೈನಮಠದಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಸು.೧/೨ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಳಪದ ಕಲ್ಲಿನ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ೧) ಮಂಟಪದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲೂ (ಕ್ರಿ.ಶ.೮೦೦)[3] ಮತ್ತು ೨) ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲೂ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿರುವ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೮೮ರದಾಗಿದ್ದು,[4] ಸೇವಾನಾಯಕ, ಕೋಟಿನಾಯಕ, ಮಾರಸೊಡ್ಡದೇವ, ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದು ಇವರು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯವು ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಈ ದೇವಾಲಯದ ಶೈಲಿ ಅನುಪಮವಾಗಿದೆ.

ದೇವಾಲಯ ವಿನ್ಯಾಸ :– ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗೃಹ ಮತ್ತು ಸಭಾ ಮಂಟಪ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿವೆ. ಇದರ ಮುಂದೆ ಮುಖಮಂಟಪ ಇದ್ದ ಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಒಳವಿಸ್ತೀರ್ಣವು ೨ X ೨ ಮೀ. ಗಳಾಗಿದ್ದು, ಮಂಟಪದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವು ೪ X ೪ ಮೀ. ಗಳಷ್ಟಿದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಗರ್ಭಗೃಹ ಮತ್ತು ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವಂತಿದೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಗರ್ಭಗೃಹವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಗುಡಿ ಆಗಿದ್ದು ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಂಟಪವನ್ನು ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಕಪೋತದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಗೃಹದ ವಿತಾನವು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಎರಡರ ರಚನೆಯು ಬಹುಕಡಿಮೆ ಅಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಿರುವಂತಿದೆ.

ಸಭಾಮಂಟಪ :– ಇದರ ದ್ವಾರಬಂಧವು ಸರಳವಾದ ಮೂರು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅಡ್ಡ ತೊಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ[5] ಪೂರ್ಣಕಂಭಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವುದು ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಅಪರೂಪದ ಲಕ್ಷಣ. ಸಭಾಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ[4]

ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಇದರ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಡ್ಯಸ್ತಂಭಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಕಂಬಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ನಂದಿ'ಯ ಬಿಂಬವಿದೆ. ಇದರ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಮಧ್ಯೆ ನಟರಾಜನ ಬಿಂಬವಿದ್ದು, ಇದರೊಂದಿಗೆ ಗಣೇಶ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಮೂರ್ತಿಗಳೂಇವೆ. ಇದರ ಅಂಚನ್ನು ಕಮಲದೊಂದಿಗೆ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲ.

ಕಂಬಗಳು :– ಕಂಬಗಳು ಚೌಕಾಕಾರದ್ದು, ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠ, ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಖಂಡ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೇರವಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಾಗವಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿರುವ ಕಾಂಡವು ಮಣಿಮಾಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರಗೊಂಡಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣಸಣ್ಣ ಚಿಕಣಿ ಬಿಂಬಗಳಿವೆ. ಇದರ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳಾದ ಕಳಸ, ತಾಡಿ, ಕುಂಭಗಳಿದ್ದು ಇದರ ಮೇಲೆ ಎರಡೆರಡು ಬಾರಿ ಅಡ್ಡ ಹಾಯುವ ಗೀಟುಗಳುಳ್ಳ ಮುಂಚಾಚಿದ ತರಂಗ ಬೋದಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಪಟ್ಟಿ ಇದೆ. ಸಭಾಮಂಟಪದ ಆಗ್ನೇಯದ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯು ನೆಲದ ಮೇಲಿದೆ.

ಗರ್ಭಗೃಹದ ದ್ವಾರಬಂಧ :– ಗರ್ಭಗೃಹದ ದ್ವಾರಬಂಧವು ಸಾಕಷ್ಟು ಕಿರಿದಾಗಿದ್ದು ವಜ್ರಶಾಖೆ, ರಜ್ಜುಶಾಖೆ ಮತ್ತು ಪತ್ರಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬಿಂಬವಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಪೋತದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ನರ್ತಕರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿದ್ದು ಇವರೊಂದಿಗೆ ಇರುವವರು ಮೃದಂಗ, ಕಹಳೆ, ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಂಟಪದ ಭಿತ್ತಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಂಥ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಿತಿಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತೋ ಅಥವಾ ಪ್ರಸ್ತರದ ಸುತ್ತಲೂ ಅದು ಮುಂದುವರೆದಿದೆಯೋ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಒಳಚಾವಣಿಯು ಬೋಳಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ.

ಅದಿಷ್ಠಾನವು ಜಗತಿ, ಉಪಾನ ಮತ್ತು ತ್ರಿಪಟ್ಟ ಕುಮುದಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಭಿತ್ತಿಯ ಕೆಳಭಾಗವು ಸಮತಲವಾಗಿ ಮರದ ಜಾಲಂಧ್ರಗಳಂತೆ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಭಿತ್ತಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗವು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಕುಡ್ಯಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಸ್ತಂಭಗಳು ಕೇವಲ ಸಭಾಮಂಟಪದ ಭಿತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದೆ.

ಕಪೋತ :– ಕಪೋತವು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಕೆತ್ತಲಾಗಿರುವ ಸುಂದರವಾದ 'ಗೂಡು' ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇದರಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯು ಸಮತಳವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪಕ್ಕಗಳು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿವೆ.

ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿನ ಕಪೋತದಲ್ಲಿ 'ಹಾರ'ದ ಭಾಗವಿಲ್ಲ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೆಲವು ಹೆಸರಿಸಲಾಗದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಗುರುತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಐಹೊಳೆಯ ರಾವಳಫಡಿಯ ದೇವಾಲಯ (ಸು.೭ನೇ ಶತಮಾನ)[6] ಆದರೆ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿನ ಕಪೋತದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಚೌಕಾಕಾರದ ಭಾಗಗಳಿದ್ದು ಮೇಲಿನ ಭಾಗವು ಚೌಕಾಕಾರದದ ಭೂಮಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಬಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ಭಾಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೂ ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿರುವ ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಆದರಿಂದ ಇದು ಏಕತಳ ವಿಮಾನ ಪದ್ಧತಿಯ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ.

ಶಿಲ್ಪಗಳು :– ಈ ದೇವಾಲಯವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಅಲಂಕಾರವು ಪ್ರಸ್ತರದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಂಟಪದ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯೂ, ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಅಂಕಣದಲ್ಲಿ ಗಣೇಶ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯರೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ನಟರಾಜನ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಮತು ಪ್ರತಿದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲೂ ಆಯಾ ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಅವರ ವಾಹನದೊಂದಿಗೆ ಇವೆ. ಇವು ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿರದೇ, ನುರಿತವರ ಕೆಲಸದಂತಿಲ್ಲ. ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಸರಳವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀ ಶಿಲ್ಪದ ಪೀಠದಡಿ ಇರುವ ಸಂಕೇತದಿಂದ ದೇವಿಯರನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ದ್ವಾರಬಂಧದ ಕಪೋತದಲ್ಲಿನ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತರದ ಕಪೋತದಲ್ಲಿನ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಭೂತಗಣದಿಂದ ಹಿಡಿದು, ನರ್ತಕರ ಸಮೂಹದವರೆಗೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ವಿವಿಧ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆನೆ, ಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ

ಚಿತ್ರವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ವಾತಾವರಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಹಾಳಾದಂತಿವೆ.ಇಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಪಂಚತಂತ್ರದ ಕತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಹಾವು ಮತ್ತು ಮುಂಗುಸಿಯ ಕತೆಯಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ೨ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದೆ ತೊಟ್ಟಿಲಿನ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮೊದಲ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ, ಮುಂಗುಸಿಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವಂತ ಎರಡನೇ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇದರಂತೆ ಕೆತ್ತಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಕತೆಯಲ್ಲಿ – ಎರಡು ಹಂಸಗಳು ಒಂದು ಉದ್ದವಾದ ಕೋಲನ್ನು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಮೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿವೆ. ಇದರ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ ಇದ್ದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತಿದೆ. ಶಿಲ್ಪದ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಗಂಧರ್ವ ದಂಪತಿಗಳ ಶಿಲ್ಪವು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಶಿಲ್ಪಿಯು ಇವನ್ನು ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮೂಡಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವು ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರವಿರದೆ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ್ದಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಕೆಲವು ಅಪರೂಪದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ಸಾಂತರ ವಾಸ್ತು ವಿನ್ಯಾಸದ ಆರಂಭಕಾಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಶೈಲಿಯ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಂಬಗಳ ಅಲಂಕಾರ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮೇಲಿನ ಶಿಖರ,....ಇತ್ಯಾದಿ.

ಈ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಗಳು ಬಹಳ ಸರಳವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂತ ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕಂಬದ ಕಾಂಡದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ನಂತರದ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿಯ ಕಂಬಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ – ಬೋಗಾರ ಬಸ್ತಿ : ಕಾಂಡದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಬದಲು ಬಳ್ಳಿಯ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಾಂಡದ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಸಮುಖದ ಮೇಲೆ ಸುರಳಿಯ ಬಂಧವಿದೆ. ಮತ್ತು ಕಳಸದ ಭಾಗವು ಹೂವಿನ ಚಿತ್ತಾರದ ನಾಸಿಯಿಂದ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದೆ. ನಾಸಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸೀನ ಜಿನಬಿಂಬವಿದೆ.[7] ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬದಲ್ಲಿ ದಿಂಬಿನಂತಹ ಭಾಗವಿದ್ದು ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಚೌಕಾಕಾರದ ದಿಂಬಿನಂತಿದೆ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ತರಂಗ ಬೋದಿಗೆ ಇವೆ. ಆದರೆ ಹುಂಚದ ಬೋದಿಗೆಗಳು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಬೋದಿಗೆಗಳಂತೆ ಬಾಗಿರದೇ ಸ್ವಲ್ಪ ನೇರವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಸ್ತರದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಸಾಲೇ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯ. ಬೋಗಾರ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಭೂತಮಾಲೆ, ಹಂಸಮಾಲೆ, ವ್ಯಾಳಮಾಲೆಗಳಿವೆ.[8] ಈ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಇದರ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸುಕನಾಸಿ ಇರದೇ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಪಡೆದ ಕೂಟದಂತಿರುತ್ತದೆ. ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಏಕತಳ ವಿಮಾನವಾಗಿದ್ದು, ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಶಿಖರವು ದ್ವಿತಳ ವಿಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳದಿರದೆ ನಂತರದ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಿಮಾನ ಶೈಲಿಯು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ರೀತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ನಂತರದ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರೀವದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಿಖರದ ಸ್ತೂಪಿಯ ಪಾದವಿದ್ದು, ಇದು ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಗೂಡಿನಂತಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಬೋಗಾರ ಬಸದಿ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.[9] ಗೂಢ ಮಂಟಪದ ದ್ವಾರ ಬಂಧವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಗಿದ್ದು, ಸಾಕಷ್ಟು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿದೆ. ಇದರ 'ಭದ್ರ'ದಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಾಲಾಪಂಜರವೂ, ಕರ್ಣದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಪೋತ ಪಂಜರವೂ ಇದೆ. ಇದರ ಕಪೋತ ಪಂಜರದ ಲಕ್ಷಣವು ಈ ಶೈಲಿಯ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.[10]

ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯ 'ಕೂಡು'ಗಳ ಮೇಲಿನ ಮಹಾನಾಸಿಯು, ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿದೆ. ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿಯಲ್ಲಾದರೆ ಶಿಖರವು ಪೂರ್ಣರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ, ಇವು ಈ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗುಂಪಿಗೇ ವಿಶಿಷ್ಟವೆನಿಸುವ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಸಭಾಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷನ ಬಿಂಬವಿದ್ದು ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಅಲಂಕಾರಯುತವಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಶಾಸನದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕಮಠೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.೮ನೇ ಶತಮಾನದ್ದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಗುಂಪಿನ ಸಾಂತರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನವಾದ್ದದಲ್ಲದೇ, ಮಲೆನಾಡಿನ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಅನುವಾದ. ಕೊ. ವಸಂತಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1) 'Karnataka State Gazetteer, Shimoga District" - (1978) P.644.
2) K.V.Ramesh and Madhava N.Katti, 'The Origin and Early History of the Santarasas of Santalige - 1000' P.25.
3) E.C., VIII (Part II) ಶಾ.ಸಂ.62.
4) Ibid - ಶಾ.ಸಂ.61.
5) ಅದೇ.
6) ಡಾ॥ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಪಾಡಿಗಾರರು ನೀಡಿದ ಮಾಹಿತಿ.
7) Dhakhy M.A., 1988 'Encyclopedia of Indian Architecture South India' P.222.
8) Ibid P.222.
9) Ibid, P.217 - 225.
10) Ibid, P.222.